Олн ямтнä китдин 10 джил

Өцклдүр мана иньг болн ах-дү алдр китдин олн ямтнä их гидг байдра айн өдр болв. Эн өдр, арвин джил урд Азийд социалистическ шин государств — Олн ямтнä Китдин Республик үүдсмн.

Китдин олн ямтелä хамдан прогрессивн цуг күмн ямтн байртагъар темдглджäх эн туурсн эän өдр, цуг нарт делкäн тууджин айта гидг темдгтä цагмудин негнь болджана.

Социалистическ государствин өрк-бүлд Китд ордж ирдгън нарт делкäд чидлин хемджäг социализмд, төвкнүн бääлгънд болн прогресс олзта тустагъар негинь таслгчар онъгдарулв.

Социалистическ шин Китдиг хуучн, феодальн бääдлäс күцц салдад уга, колониальн бääдлäс күцц салдад уга Китдäс зуг арвин джил салгъджана. Бäйн билгтä, күч-көлснд дурта ямтста орн-нутгин империалистическ зергүд болн төрснä даджрачнр кецү гидгäр тонджасн му цаг ода бийнь мартгдад уга. Орн-нутгин урдж эздүд—феодалмуд болн гоминдановск хулдгдсн ямтнр Китдиг мел йоста күүрлтүр авч ирсмн.

Китдин туурсн Коммунистическ партин гардврт, олн ямтнä алдр революц, мухлалгч хуучн стройäс болн колонизатормудин мухлалдж даджрлгънас мөнъкинд уга кегъäд, зургъан сай ямтиг шин сул сääхн джиргълүр босхв. Коммунистнр, марксистск-ленинск номар гардвр кегъäд, орн-нутгин кесг зун джилмүдин туршарт технико-экономическ халхарн ард үлдлгъиг уга кегъäд, прогрессүр, байрта сääхн джиргълүр — социализмин хаалгъар йовх ганцхн чик хаалгъинь китдин олн ямтнд заасмн.

Китдин күч-көлсчнр эврäнь хүвджиргълдäн эврäн эзн болчкад, коммунистнрин партин гардврар государственн өмчүлв. Тегүнä күүнь, капиталистическ предприятьсиг, промышленностиг болн гүүлгäг социалистическ предприятьд дүсäд хүврүлäгъäн билä. Эн төр нургълдж күцäгдв.

Селäнä эдл-ахут кооперировать келгъän болн капиталистическ экономикиг социалистическ кевäр хүврүлгъä их гидг революционн онъгдарулгъäн болджа гарв. Орн-нутгин олн ямтнä эдл-ахуд социалистическ сектор нойлгч орм эзлв, «кенкенг» гидг төр социализмд тустагъар, хäрүд угагъар хагългдв.

Өдгä цагт Китдин күч-көлсчнр хойрдчг тавн джилä зуран агъу их төрмүдиг күцлтäгъäр хагълджацхана. Социализм тосхлгънд партин го хаалгъ — «цуг чидлäн хурагъад; улм уралан зүткäд, икäр, шулугъар, сäänäр, äрвнäр» гидг бäрг-авцар социализм тосхмн гилгън — китдин олн ямтнä бääдл-джиргълин болн күч-көлснä күчтä программнь болв, күч-көлснä улм шин диилврмүдäр тедниг омгшав. Эн хаалгъ бääдл-джиргълд диилвртäгъäр күцäгдджänä. Социализм капитализм дорхнь дарг уга деерінь үзүлдж, Китдин олн ямтнä эдл-аху түргäр делгрджänä.

1958 джил, хойрдгч тавн джилä зуран түрүн джилд промышленностин болн селäнä эдл-ахун кедж гаргъдг продукц урдж джилинлä дүнъцүлхлä 48 процент өсв. Орн-нутт бääрн кергллгънд таргъхин төлä талин эв-аргъар хäälгдсн 3 сай 80 минъгън тонн болд толл уга, 8 сай тонн болд орн нутгт гаргъгдв, 270 сай тонн нүүрсн гаргъгддж авгдв. 250 сай тонн буудя хурагддж авгдв, эннь урдж джилинäр болхла, 35 процент үлү, көвнъ гаргългън 2,2 сай тонн күрв, 1957 джил хурадж авсн ургъцас 28 процент давб. Орн-нутгин олн ямтнä эдл-аху делгрүллгънд бäрсн эн агъу их диилврмүд эврäнь нүүрлгчнь болгч — туурсн коммунистнрин парть эргнд баттагъар хамццхасн китдин көдлмшчнрин, крестьянмудин, интеллигенцин гүджрдж цуг чидлäрн кесн көдлмшин ашнь делгрүллгънд Китдин Коммунистическ парть их гидг оньган өгнä. Зуг ганцхн түрүн тавн джилмүдт (1953-1957 джилмүдт) Китд урдж зун джилин туршарт тосхгдсн дорхнь олн промышленн предприятьс тосхгдв. Революц болхас урд өдгä цагин их күчтä промышленность уга гилтä бääсн орн-нутг, ода болхла; реактивн самолетмуд, трактормуд, автомобильмүд, күнд болн нäрн станокс, блүмингс, турбобурс болн нань чигн кесг олн юмс кедж гаргъна. Индустриализац делгрүллгънднь Китдт Советск Союз болн социалистическ наадк орн-нутгуд икäр дöнъ болцхана.

Селäнä эдл-аху делгрүллгънд олн ямтнä Китд их күцврмүд бäрв. Китдин деревеньд социализм диилв, тегäд утльтта бääдл-джиргълäн эндр олн ямтнд үзүлдж медүлджänä.

Кооперативд негдсн крестьянмудин күч-көлсн айта гидг ашан өгчänä. Арвн джилин өргцд орн-нутгт буудя гаргългън 2,3 холван өсв. Буудян төриг хагълхдан Китд өөрхнд бäänä. Хуучн китдин цагт крестьянмудт кезäд чигн дахулнь мет дахад йовдг хуучнас үүдсн харалта му үлдлмүд — туульгъ-туульгън болн харгъннллгън мөнъкинд уга кегдв.

Китд, производствин средствд онц капиталистнр эзнъгтдгиг уга кех төр күнд болн нäрн төр билä. Китдин коммунистнр «эврäнь» капиталистнр туст государственн капитализмин поболдж гарв.

Өдгä цагт Китдин Коммунистическ парть күч-көлсчниг улм их шинчлгüдт авсджана. 1956 джил пленумин VIII хургин батлсн тавн джилä раг нургълдж эн джилин бийдн лягаснь 3 джил урд күцäхмн минь одахн болсн Китдин Коммунистическ партин Центральн Комитетин VIII пленум партиг болн олн ямтнä дуудв.

Олн ямтнä йосна джилмүдт көлсчнрин бääдл-джиргълин джäнь зöвäр икäр ясрв. Орн-нутгт гидг культурн революц делгрв. днь болхла, баячудин үрд сургт сургд билä, ода болхла, Китдт сай күн сургъуль сурчана. Школ библиотекс, клубс, театрмуд тосхгдв.

Китдин олн ямтн төвкнүн бääдурта, түүндäн их чинр өгнä. Китдин Олн ямтнä Республик эврäннь гадин политикдäн общественн строямаран болв чигн цуг орн-нутгт хоорндан төвкнүн бääх политик биш бäрнä. Китдин Олн ямтнä Республик 33 государствла дипломатическ залгълда кенä, 105 орн-нутгула хулд-гүүлгä кенä. Империализмин болн колониализмин өмнäс, олн ямтс хоорндан төвкнүн биньгддж бäälгънä төлä алдр Китд орн нутгин ноолдан төвкнүнд дуцуг күмн ямтнä дурн седжл бийдтусхана. Китдин олн ямтнä иткиньгүднь агъу их күчтä социалистическ лагерин орн-нутгудин олн ямтн болджана.

Советск болн Китдин олн ямтс хоорндан икн кезäнäс назран батиньглгъäрн залгълдата. Эн иньгъгън — мана сулдан бääх олн ямтсин агъу их диилвр болджана. Джирвäс эн улм өсäд, батрад йовна.

Китдин Олн ямтнä Республикин туурсн арвн джилин өөнинг темдглäрн, терүнä олн ямтнд социализм тосх хаалгъднь улм их шин күцтс бäртн гидж, советск олн ямтн китдин олн ямтсиг үнн гол зүркнäс йöрäджäцхänä.

В. КАРЫМОВ.